

บทคัดย่อ

โครงการ “กระบวนการสร้างสำนึกรักษาและการเรียนรู้ต่อการแก้ไขปัญหาทางการเกษตรของเด็ก และเยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกรุดชุม จังหวัดยโสธร” โดยนางสาวพัชรินทร์ พีชผล เป็นหัวหน้าโครงการ ซึ่งมีพื้นที่ดำเนินการ คือ บ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกรุดชุม จังหวัดยโสธร เป็นพื้นที่ที่ทำการเกษตรเป็นหลัก โดยเฉพาะการทำนา และปลูกพืชหลักนา อาทิ ผักสวนครัวเป็นอาชีพเสริม แต่เดิมวิถีการเกษตรค่อนข้างสัมพันธ์กับธรรมชาติ จึงไม่ค่อยมีปัญหาในเรื่องด้านทุนในการผลิตที่สูงเกินไป ทุกครอบครัวในชุมชนมีการช่วยเหลือกันเมื่อถึงฤดูกาลทำนา แรงงานส่วนใหญ่เป็นแรงงานในครัวเรือน ระบบเกษตรเป็นการผลิตเพื่อการบริโภคเป็นหลัก เหลือกินจึงขายเป็นรายได้ในครอบครัว ความเป็นอยู่ของชุมชน จึงพึ่งพาระบบการเกษตรหล่อเลี้ยงครอบครัว มีการสืบทอดวิถีเกษตรจากบรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น จนเมื่อ ก้าวเข้าสู่ยุคเทคโนโลยี ในชุมชนเริ่มหันตามกระแสเทคโนโลยีครอบงำชุมชนได้อย่างรวดเร็ว ส่งผลกระทบต่อวิถีเกษตรของคนในชุมชน ตั้งแต่สังคม เศรษฐกิจ การเป็นอยู่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง โดยเฉพาะภาคการเกษตร แม้ชุมชนจะเลียนแบบการกินอยู่แบบเมืองมากขึ้น แต่สิ่งหนึ่งที่สั่งสมนานนั้น คือวิถีเกษตร ที่ถือเป็นสายเลือดของคนในชุมชนยังคงอยู่ แม้มีการปรับรูปแบบไปตามยุคสมัยก็ตาม เช่น การทำนาในหมู่บ้านกุดหินในอดีตที่เคยพึ่งตนเองได้ในเรื่องปัจจัยการผลิต แต่ปัจจุบันเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้าถึงทำให้ต้องพึ่งปัจจัยจากภายนอกเป็นหลัก ทำให้เกิดปัญหาทางการเกษตรที่ยากต่อการควบคุม รวมทั้งคนในชุมชนโดยเฉพาะเยาวชนที่เริ่มห่างเหินจากวิถีเกษตร ไปสู่การทำงานรับจ้างในเมืองใหญ่ ทำให้ขาดแรงงานในภาคการเกษตร เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ในชุมชน และนับวันจะเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะการทำนาในปัจจุบันคงเหลือชาวนา รุ่นพ่อ รุ่นแม่ เท่านั้น ส่วนบุตรหลานถูกผลักไส้ออกจากการเป็นเกษตรกร ด้วยการส่งเสียให้เล่าเรียนเพื่อที่จะได้ทำงานดีๆ จนลืมมองว่า ปัญหาในภาคการเกษตรปัจจัยสำคัญ คือ การจัดการ ที่มีคนหรือชานาเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ การที่นับวันคนทำอาชีพเกษตรลดน้อยลง ส่วนหนึ่งมาจากการไม่มีการสืบทอด ดังนั้นในการศึกษารังนี้ จึงมีเป้าหมายในการสร้างสำนึกรักกับเยาวชนต่ออาชีพเกษตรกรรม รวมถึงการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาทางการเกษตร โดยเฉพาะการเป็นชานาที่เป็นกระดูกสันหลังของชาตินับวันเหลือน้อยลง โดยมีคำาณวิจัยว่า 1. การศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตรของเด็ก/เยาวชนของบ้านกุดหินเป็นอย่างไร 2. การแก้ไขปัญหาทางด้านการเกษตรสามารถสร้างจิตสำนึกรักษาให้กับของเด็ก/เยาวชนของบ้านกุดหินได้อย่างไร ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 1) เพื่อศึกษารูปแบบและการเปลี่ยนแปลงของนิเวศวัฒนธรรม และการทำของบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกรุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 2) เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัญหาของชานาในการทำของชุมชนบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกรุดชุม จังหวัดยโสธร ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน 3) เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ต่อการแก้ไขปัญหาทางการเกษตรของเด็กและเยาวชนบ้านกุดหิน ตำบลกำแมด อำเภอกรุดชุม จังหวัดยโสธร ระยะเวลาในการดำเนินงาน 1 มิถุนายน 2551 ถึง 31 สิงหาคม 2552 รวม 15 เดือน รูปแบบในการศึกษา เน้นที่การเรียนรู้

ของเด็ก /เยาวชน ที่เป็นบุตรหลานของชาวนาและเป็นคนในชุมชนบ้านกุดหิน จากการเก็บข้อมูลความเปลี่ยนแปลงของชุมชน ทั้งการสัมภาษณ์ใช้แบบฟอร์ม การสอบถาม การโสกัน การจัดเวทีย่อย การสังเกต การทดลองปฏิบัติ สิ่งเหล่านี้ทางโครงการได้นำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษา การเรียนรู้ปัญหาทางการเกษตรโดยเฉพาะการทำตั้งแต่ต้นถึงปัจจุบัน รวมถึงการทดลองปฏิบัติในแปลงทดลอง โดยนำแนวทางของเกษตรอินทรีย์เป็นต้นแบบในการเรียนรู้ ผลการศึกษา จากการรับรู้ข้อมูลและการได้ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ทำให้เยาวชนได้รับรู้ว่า ที่ผ่านมา (พ่อแม่) ชาวนาที่น้ำหนือย ลำบากมาก กว่าจะได้ข้าวแต่ละเมล็ดมากิน ทำให้เยาวชนเริ่มใส่ใจ เห็นคุณค่าของข้าวมากขึ้น จากคนที่ทำนาไม่เป็น ได้เรียนรู้จากการกระบวนการร่วมกัน มีการแบ่งปันเทคนิคในการทำนาจากประสบการณ์ ทำให้ผู้ปักธงเริ่มเห็นพอดีกรรมที่เปลี่ยนไปของบุตรหลาน จากที่ไม่เคยช่วยงานในไร่นาเลย เริ่มเห็นบุตรหลานมีส่วนร่วมมากขึ้น เช่น ช่วยปักดำ เก็บข้าว ทำไม้เป็นกีสันใจเรียนรู้จากพ่อแม่ ช่วยงานบ้าน ทำปุ๋ยหมัก เยาวชนบางคนก็ชักชวนพ่อแม่เปลี่ยนจากการทำนาเคมีเป็นนาอินทรีย์ เยาวชนเรียนรู้วิธีการทำปุ๋ยหมัก น้ำหมัก และวิทยาไปทำที่บ้าน ที่โรงเรียน จนเกิดเป็นกิจกรรมในวิชาเกษตรในโรงเรียนบ้านกุดหิน มีการแลกเปลี่ยนกันระหว่างเยาวชนที่ผ่านกระบวนการกับผู้ปักธง ลิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการวิจัยทั้งสิ้น

ผลที่เกิดขึ้นนอกจากจะเกิดกับเด็ก เยาวชนในชุมชนแล้ว ชุมชนเองยังได้เรียนรู้และหันมาให้ความสำคัญต่อเยาวชน โดยส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมและเปิดโอกาสให้เรียนรู้งานในไร่นามากขึ้น ชุมชน/ผู้ปักธงได้หันมาของตนเองมากขึ้นว่า การที่ลูกหลานไม่ช่วยงานในไร่นา อาจจะเป็นที่ผู้ใหญ่ไม่ให้โอกาสและขาดผันให้ลูกหลานเรียนหนังสือเป็นการผลักดันเยาวชนออกชุมชน จนลืมเนื้ลิ่งสิ่งที่ตามมา เยาวชนคือกำลังสำคัญในอนาคตที่จะเป็นผู้สืบทอด ชุมชนเริ่มมีความตระหนักถึงการสร้างจิตสำนึกให้ลูกหลานรักเป็นเกษตรกรต่อจากพ่อแม่ โดยเรียนรู้วิธีการใหม่ๆในการแก้ไขปัญหาทางการเกษตรไปพร้อมกับบุตรหลาน ส่งเสริมการแสดงออกว่าสนใจอย่างทำอะไรในแปลงนา รวมถึงการทดลองเทคนิคใหม่ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ในชีวิตประจำวัน ส่วนองค์กรในชุมชน โรงเรียนบ้านกุดเริ่มเห็นความสนใจของเด็ก เยาวชน ต่อกิจกรรมทางการเกษตร จึงเปิดโอกาสให้แสดงออกในวิชาเกษตรของโรงเรียน ซึ่งเยาวชนได้นำสิ่งได้เรียนรู้จากกระบวนการงานวิจัยไปใช้ที่โรงเรียน เช่น การคัดแยกขยะ เศษใบไม้เพื่อนำไปทำปุ๋ยหมัก การทำน้ำหมักครดต้นไม้ในโรงเรียน รวมกลุ่มปลูกพืชสวนครัวไว้กิน โดยมีครูในโรงเรียนอยเป็นพี่เลี้ยงด้วย

จากผลที่เกิดขึ้น ทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของเยาวชนจากการแสดงออก ซึ่งมีแนวโน้มจะพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยการร่วมมือของ ชุมชน โรงเรียน เยาวชน ที่จะช่วยผลักดันให้เกิดการเรียนรู้และสร้างสำนึกรักกับเยาวชนรักในท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งเริ่มขับอย่างต่อเนื่องแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยเยาวชนได้เรียนรู้วิธีของท้องถิ่นและเรียนรู้สังคมภายนอกควบคู่กันไป